

Drugoga svjetskog rata u Švicarskoj, a Krunu su Krstića tragično obilježile. Nakon 1945. ostao je bez građanskih prava zakopan u knjigovodstvu trgovačkoga poduzeća u Zadru. Na poziv Mate Ujevića i zaštićen Krležom uhljebio se 50-ih godina u Leksikografskome zavodu kao jedan od njegovih stupova, gdje ga je neposredno pred smrt 1987. optužio jedan od zavodskih partijskih komesara za zločin *Razlika*. Ta optužba gotovo 50 godina nakon izlaska knjige najboljom je potvrdom da su *Razlike* zaista bile prava knjiga u pravo vrijeme.

Sažetak

Nataša Bašić, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb
UDK 800.853(091):808.62, znanstveni članak,
primljen 28. 4. 2000., prihvaćen za tisak 8. 5. 2000.

The Echoes of *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* (The Differences Between the Croatian and Serbian Literary Languages) by Guberina and Krstić

The author presents the book by Guberina and Krstić, *The Differences Between the Croatian and Serbian Literary Languages*, as a manual which has been of crucial importance in the development of the theoretical views of Croatian as a separate language and in the preservation of the Croatian lexis in the systematic attempts at serbization carried out by the Yugoslav regimes of 1918–1941 and 1945–1990.

OSVRTI

POČETNO H ILI K U RIJEČIMA GRČKOGA PODRIJETLA

Od slušateljâ došlo je pitanje, primjereno i važno: kako se ispravno piše i izgovara početni glas u riječima, npr. *hrestomatija*, *euharistija*, *kronometar*, *sinkronizacija*, *harmonija*, *hipokrizija*.

Te nabrojene i stotine sličnih riječi jesu posuđenice iz grčkoga jezika u hrvatskom i ostalim europskim jezicima. Primili smo ih iz starogrčkoga: izravno ili većinom posredništvom rimskim, dakle iz latinskoga. Odmah recimo da sve posuđenice grčke nisu antičkoga podrijetla,

nego su mnoge tvorene prema grčkom u latiniziranome obliku i odatle su prešle u srodne jezike, i to u srednjem vijeku i našim modernim stoljećima, osobito za filozofsko i teološko, medicinsko, zoološko, biološko i druga nazivlja.

Spomenute imenice u gore postavljenom pitanju nisu istovrsne. Prvih nekoliko (*hrestomatija* do *sinkronizacija*) imaju u grčkom početni glas *hi*, o njima ćemo poslije detaljno. Posljednje dvije (*harmonija* i *hipokrizija*) lako je rastumačiti i zato ih odmah riješimo: one u grčkom na početnom samoglasniku imaju tzv. oštri hak (*spiritus asper*), znak da se samoglasnik mora čitati aspirirano, tj. *s h* (etimo-

logije su tu vrlo različite, u to ne mogu sada ulaziti); stoga se one i u hrvatskom uvijek pišu u izgovaraju s *h*, na primjer: *harmonija, heroj, himna, hidra, hipoteza, Homer, Hektor, horizont, hermeneutika, hematom, Helada, Helespont...*

Vratimo se onim prvima (*hrestomatija, sinkronizacija*), koje u grčkom počinju glasom *hi*, ali se on u hrvatskom dvojako reflektira: ili kao početno *k* (*kronometar, karizma, sinkronizacija, krizma, Krist, karta, koleričan*) ili kao početno *h* (*hrestomatija, euharistija, kateheta, Haron, hiljada, himera*).

Odakle to dvojstvo?

Grčko se *hi* čitalo kao *kh* (npr. *khronos, khrestós, eukharistia*). Ali već u doba helenizma (2. i 1. st. pr. Kr.) započeo je i sve više maha preotimao proces gubljenja velarnog dijela glasa *hi*, tj. onoga *k*, te je u izgovoru preostajao samo *h*, što je posvema prevladalo u bizantskom i novogrčkom čitanju, tako da i mi danas, već stoljeća, čitamo *hi* samo tako kao *h*. I u latinskom se *ch*, kad je oko 100. pr. Kr. uvedeno kao strogo pravilo za grčko *hi* u posuđenicama iz grčkoga, čitalo kao *kh* (to znamo po Ciceronu!), dakle se pisalo i kao *kh* čitalo *chronicus, chorus, chaos, Chaeronea*). No to se *ch* dosta rano (oko 5. st. n. Kr.) i u latinskome počelo čitati kao *h*, što je onda moglo djelovati na duže održavanje, osobito u crkvenome, kršćanskom nazivlju, izgovora *h* i u hrvatskim transpozicijama grčko-latinskih posuđenica. S druge pak strane, svi se grecizmi, npr. u francuskome i njemačkome (osobito austrijskom, koji je za nas vrlo važan po utjecaju), pišu sa *ch* i čitaju kao *k* (*chretien, choréographe; Chronik, charakteristisch*), a u talijanskom se također većina grecizama, pisanih sa *c* ili *ch* (*cronico, cromatico, chirografo, chirurgo*) čitaju kao *k*.

To početno *k* u pisanju i izgovoru hrvatskom sve više izričito prevladava nad *h*, ne tek danas, nego cijelo ovo naše stoljeće. Na to učestalije javljanje glasa *k* u posuđenicama iz grčkoga u hrvatskom utjecalo je, smatram, njemačko-austrijsko čitanje grecizama u njemačkom tekstu i posebice talijansko čitanje grecizama u talijanskom tekstu i talijansko čitanje *ch* u latinskom tekstu – svih njih kao *k*. Zato, podsjetimo se još na njih nekoliko: *karakter, krizantema, kromatski, kroničan, ko-reografija*.

Razmišljanju o početnim *k* ili *h*, pitanju teškom i ne na prečac rješivom, dodao bih još dvije glasovne pojave u okviru istoga problema grecizama u europskom i posebice hrvatskom ortoepskom području.

Prva je skupina posuđenica, koja ne zadaje nikakvu poteškoću ni u pismu ni u izgovoru, od grčkih riječi koje počinju s grčkim *k*(*apa*); mi ih pišemo i izgovaramo uvijek s *k*, na primjer: *kategorija, katedra, kateta, katarza, kardiologija, kozmopolit, kriza, kristal, kripta, krater, Kreta, krokodil, kureti, Klitarh, klimaks, Klitemestra, Knosos*, itd. Te riječi, koje u grčkom počinju čistim *k* (osobito *ka-, ko-, ku-, kl-, kn-, kr-*), i u latinskom jeziku i u modernim europskima počinju s *c* odnosno *k* i svi se čitaju kao *k*. Tako je, vidjeli smo, i u hrvatskom.

Druga je zanimljiva skupina posuđenica iz grčkog, kojima je početni glas *c* umjesto *k*; njih smo očigledno u hrvatskom kao i u drugim europskim jezicima (npr. engl., franc., njem., tal.) primali preko latinskoga i tvorili ih prema latinskom, a ne izravno iz grčkoga. Evo nekoliko takvih: *cedar, ocean, cijanid, ciklon, cilindar, cinik, cista, ciklus, Cipar*. Početno *c* pred *e* i *i* počelo se, umjesto klasičnoga rimskog *ke, ki*, čitati kao *ce, ci* vjerojatno od 5. st. n. Kr. To je *ce, ci* s takvim (ili u

engl. i franc. specifičnim *se, si*, odn. u tal. *če, či*) izgovorom prešlo onda i u njemačke, naše i dr. jezične oblike. Početno dakle *c* u nas potječe od tradicionalnoga srednjoeuropskoga (od Nizozemske, Danske i Poljske preko Njemačke, Austrije, Češke i Slovačke do Mađarske, Hrvatske i Slovenije) čitanja latinskoga *ce, ci* kao *ce, ci*.

Vladimir Vratović

GLEDATI SVOJA POSLA

Razlikovnom rječniku srpskog i hrvatskog jezika Vladimira Brodnjaka (1991.) za riječ *posao* piše ovako:

posao 1,7, posla m; množ posla (hd) – posao; množ poslovi; to su đavolska posla – to su vražji poslovi (ili posli); naša posla – naši posli, naši poslovi

Oznaka 1 tamo znači, između ostaloga, da je označena riječ zabilježena u rječniku Julija Benešića, a 7 da u hrvatskom postoji i druga stilski neobilježena riječ; *hd* znači da je tako u dijalektima. Vidi se da te oznake nisu baš najbolje odabrane. Riječ *posao* obična je hrvatska riječ, a iz podataka iz toga rječnika navodi se na to da bi postojala još koja odgovarajuća stilski neobilježena riječ, no takva se riječ ne daje. (O točnosti ili netočnosti tvrdnje da je u srpskom jeziku stilski neobilježen množinski oblik baš *posla* – nemam što pisati.) Ako se oznaka 7 odnosi na frazem, onda je ona na krivu mjestu, a što se tiče stanja u hrvatskom jeziku, frazemima

đavolska posla i *naša posla* nema se baš što prigovoriti. Oni u hrvatskom jeziku nisu neobični, pa “savjet” da bi umjesto prvoga moralo biti *vražji poslovi* ili *posli* i umjesto drugoga *naši posli* ili *poslovi* – nije dobar.

Slično je i u *Velikom hrvatsko-engleskom rječniku* Željka Bujasa (1999.): tamo se za *naša posla, đavolska posla, ćorava posla, gledaj svoja posla* daje oznaka ovoga značenja: “Upućivanje sa srpskih izraza, uporabe ili terminologije na hrvatski izraz.” – pa se kao hrvatski daju *naši posli, vražji poslovi, ćorav posao, gledaj svoje poslove*.

Da se pogledaju i samo neki hrvatski rječnici, vidjelo bi se što se može naći.

U velikom povijesnom rječniku hrvatske akademije znanosti takvi izrazi nisu dani pod riječju *posao* nego pod *posla* (svezak iz 1931., obradio Tomo Maretić), pa piše ovako: “imenica, kojoj se ne zna ni rod ni broj, a ni pravo značenje. U rječniku nijednom. Govori se i piše po Srijemu, po Bačkoj i Banatu, na pr. *to je njegova posla* (t. j. to je njegovo maslo), *učitelji neka gledaju svoja posla* (t. j. svoje poslove), *čudna su to posla*.” – Ima i *poslo* sr.: “isto što 2 posao. Samo u primjerima: *Koja su zabranjena žaknom? činiti svaka posla svitovnja nepristojna njihovu stanju*. Kadčić 4. *Vas služim i najpotištenija posla opravjam*. Rosa 146a.” Prvo je djelo *Theologia moralis* (...) A. Kadčića (1729.), drugo *Život gospodina Jezusa Krista* (...) Stijepe Rose (1764.).

U *Frazeološkom rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika* Josipa Matešića (1982.) dano je više odgovarajućih frazema, dođuše, neki bez hrvatskih primjera (i bez primjera): *bapska (ženska) posla* “nešto o čemu ne vrijedi govoriti, prazne priče, koještarije”, *boš posla* “uzaludno, bezvrijedno, loše”, *ciganska posla* “prljav/